



УДК 159.947.5

СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Колчигіна А.В., к. психол. н.,
доцент кафедри практичної психології
Українська інженерно-педагогічна академія

У статті обґрунтовано актуальність дослідження, базуючися на тенденціях сучасної освіти. Вивчено особливості навчальної мотивації та мотивації досягнення в студентів. Визначено статево-рольові особливості навчальної мотивації та мотивації досягнення студентів, результати показують достовірні відмінності за окремими показниками в юнаків та дівчат.

Ключові слова: навчальна мотивація, мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач.

В статті обґрунтовано актуальність дослідження, ґрунтуючися на тенденціях сучасної освіти. Вивчено особливості навчальної мотивації та мотивації досягнення у студентів. Визначено статево-рольові особливості навчальної мотивації та мотивації досягнення студентів, результати показують достовірні відмінності за окремими показниками у юнаків та дівчат.

Ключевые слова: учебная мотивация, мотивация достижения успеха, мотивация избегания неудач.

Kolchyhina A.V. SPECIFICITY OF STUDENTS' EDUCATIONAL MOTIVATION

The article substantiates the relevance of the study, based on the trends of modern education. The features of educational motivation and motivation of students' achievements are studied. Gender characteristics of educational motivation and motivation for achieving students are determined, the results show significant differences in individual indicators among boys and girls.

Key words: educational motivation, motivation to achieve success, motivation to avoid failures.

Постановка проблеми. Феномен навчальної мотивації студентів можна назвати однією із центральних проблем сучасної вищої школи. Актуальність питання формування навчальної мотивації визначена самою навчальною діяльністю, оновленням змісту навчання та розвитком у студентів прийомів самостійного набуття знань і активності. Сьогодні найбільш гострі проблеми в галузі навчання пов'язані з демотивацією основної маси студентів, що призводить до зниження базових показників їх навчання.

Сучасний студент закладу вищої освіти (далі – ЗВО) – це передусім молода людина, яка має всі можливості для подальшого розвитку та самореалізації. Роки студентства є своєрідним етапом життєвого шляху, що зумовлений отриманням спеціальності у ЗВО, де відбувається, в ідеалі, навчання відповідно з метою, завданнями, а головне – мотивацією.

Студенти як суб'єкти навчально-професійної діяльності в процесі засвоєння майбутньої професії стикаються з необхідністю активного перероблення значних обсягів інформації. Мотивація є чи не найважливішим явищем, що забезпечує студенту тягу до знань та навчання. Немотивований студент не має зацікавленості до отримання знань навіть тоді, коли має видатні здібності.

Студент бере участь у численних процесах соціальних і економічних змін, що відбуваються в суспільстві. Треба пам'ятати,

що студентський вік є активним періодом психічного, особистісного, інтелектуального та професійного розвитку, що дозволяє розглядати його як сенситивний період для розвитку новоутворень, необхідних для успішного професійного становлення: професійного самовизначення, професійної свідомості, ціннісних орієнтацій, навчально-професійної мотивації [5, с. 363].

Навчальна діяльність студента є своєрідною за цілями і завданнями, змістом, зовнішніми і внутрішніми умовами, засобами, проявами мотивації, станом особистості та колективу. За п'ять років навчання у ЗВО знання збагачуються та поповнюються, тому в студентів повинна бути сформована мотивація до отримання цих знань. Позитивне або негативне ставлення до навчальної діяльності та майбутньої професії загалом визначається ієрархією мотивів.

Всі питання, що стали найбільш актуальними в даний час, не мають, однак, достатнього забезпечення для їх практичного вирішення. Потрібно ще багато зробити в теоретичному й експериментальному аспектах, щоб знання про потреби, інтереси, мотиви й інші джерела активності студента довести до рівня використання їх у соціальній та індивідуальній практиці. Тому в дослідженні вивчаються психологічні особливості навчальної мотивації студентів, враховуючи статево-рольову специфіку.

Навчальна діяльність є діяльністю не тільки інтелектуальною, але багато в чому і

соціальною, оптимально функціонуюча мотивація навчальної діяльності являє собою поєднання внутрішньої та продуктивних форм зовнішньої мотивації, до яких ми відносимо мотиви, що служать задоволенню базових потреб індивіда, за домінування внутрішніх навчальних мотивів. Так, І. Васильєв і М. Магомед-Емінов відокремили узагальнені стійкі мотиви, що виражаються в індивідуально-особистісних особливостях: мотив прагнення до успіху, мотив уникнення невдачі. Водночас неважливо, в якій діяльності, тут і успіх, і невдача є абстрактними цілями, одна зі знаком «плюс», інша зі знаком «мінус» [6, с. 110].

Мотивація досягнення визначається Х. Хекхаузенем як спроба збільшити або зберегти максимально високими здібності людини до всіх видів діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності і де виконання подібної діяльності може привести або до успіху, або до невдачі [7, с. 367]. З огляду на зазначені визначення, ми досліджуємо мотивацію досягнення в межах навчальної діяльності під час вивчення навчальної мотивації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні аспекти навчальної мотивації розкрито в наукових доробках Д. Ельконіна, В. Давидова, Л. Божович, А. Маркової, Г. Абрамової, М. Матюхіної, Г. Щукіної, П. Якобсона тощо. Навчальна мотивація визначається як приватний вид мотивації, включений в певну діяльність, – у даному разі діяльність навчання. Навчальна мотивація дозволяє особистості, що розвивається, визначити не тільки напрям, але і способи реалізації різних форм навчальної діяльності, задіяти емоційно-вольову сферу. Вона є значущою багатофакторною детермінацією, що зумовлює специфіку навчальної ситуації в кожен часовий інтервал.

Як і будь-який інший вид, навчальна мотивація визначається цілою низкою специфічних для цієї діяльності, в яку вона включається, чинників: характером освітньої системи; організацією педагогічного процесу в навчальному закладі; особливостями самого студента (стать, вік, рівень інтелектуального розвитку і здібностей, рівень домагань, самооцінка, характер взаємодії з іншими учнями тощо); особистісними особливостями викладача та, насамперед, системою його ставлення до студента, до педагогічної діяльності; специфікою навчального предмета. Мотивація досягнення є надійним прогностичним параметром досягнень у школі та виші, а також успішності в будь-якій діяльності.

Проблематику мотивації досягнення висвітлено в дослідженнях Д. Аткінсона,

Т. Гордєєвої, С. Занюка, М. Магомед-Емінова, Д. Макклелланда, Г. Мюррея, Є. Скворчевської, К. Фоменко, А. Колчигіної, Х. Хекхаузена тощо. Психологічні уявлення про особистість як активного суб'єкта діяльності та поведінки розглядали такі вчені, як: К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн тощо. Положення діяльнісного підходу до вивчення студентського віку зазначено в роботах Б. Ананьєва, О. Асмолова, Л. Балабанової, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Є. Рибалко, Т. Титаренко, Д. Фельдштейна, П. Якобсона.

Незважаючи на велику кількість досліджень навчальної мотивації, мотивації досягнення та проблем студентського періоду, детальне вивчення зазначеної наукової проблеми є необхідним у теоретичному та прикладному аспектах, адже між процесом навчання та розвитком є складний динамічний взаємозв'язок, що змінюється в сучасних умовах роботи вищої школи.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в дослідженні психологічних особливостей навчальної мотивації студентів.

Для досягнення зазначеної мети дослідження визначені такі завдання: вивчити особливості навчальної мотивації та мотивації досягнення в студентів; визначити статеворольові особливості навчальної мотивації та мотивації досягнення студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні брали участь студенти закладу вищої освіти м. Харкова віком від 19 до 21 років четвертого та п'ятого курсів гуманітарної спрямованості (53 особи, 24 юнаків та 29 дівчат). Для збору фактичного матеріалу застосовувався комплекс психодіагностичний методик, а саме: методика вивчення мотивації навчання Т. Ільїної; методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів у модифікації А. Реана та В. Якуніна; методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса; методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса [1, с. 363–470].

Математичне оброблення даних здійснювалося за допомогою пакета математико-статистичної програми Statistica 7.0. Використовувалися такі методи математичної статистики, як t-критерій Стьюдента та критерій кутового перетворення (ϕ) Фішера.

Отримані дані за методикою Т. Ільїної свідчать про адекватний вибір студентами професії і задоволеність нею (рис. 1). Превалює «Оволодіння професією» (62,5%) над іншими мотиваційними тенденціями – «Набуття знань» (56,75%) й «Отримання диплома» (42%).

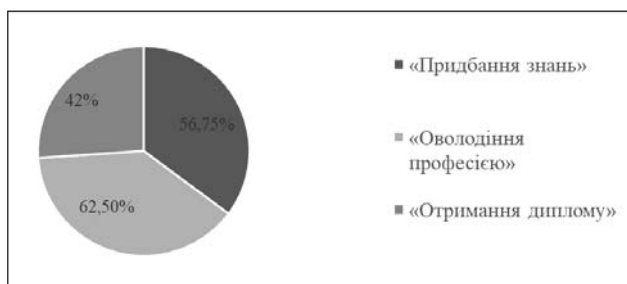


Рис. 1. Результати діагностики мотивів навчальної діяльності студентів за методикою Т. Ільїної

Результати вивчення мотивів навчальної діяльності студентів дозволяють зазначити, що загалом картина виборів однакова для студентів загальної вибірки. Мотиви стати висококваліфікованим фахівцем (77,78%), забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності (74,07%), отримати диплом (64,81%) входять до п'ятірки значущих. Ці мотиви безпосередньо пов'язані із планами студентів на майбутнє, їхньою небайдужістю до спеціальності, якої вони навчаються. Вони відображають рівень цілеутворення студента, його спрямованість на професію. Закривають п'ятірку бажання набути глибоких та міцних знань (51,85%) та постійно отримувати стипендію (42,59%).

За даними методик діагностики особистості на мотивацію до успіху та мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса, зазначимо, що в досліджуваних проявляється середній рівень мотивації досягнення до успіху та високий рівень мотивації до уникнення невдач.

Так, у нашому попередньому дослідженні було виявлено, що студенти з мотивацією досягнення успіху використовують більш адаптивні копінг-механізми в стресових ситуаціях у початковій діяльності, тобто ті, що дозволяють знайти найкращий вихід зі складної ситуації, ніж студенти з мотивацією уникнення невдач [4, с. 155].

Д. Аткинсон і Д. Макклелланд були одними з перших дослідників мотивації досягнення. Вони визначають мотивацію досягнення через співвіднесення із критерієм якості діяльності. Було показано, що мотивація досягнення більше властива представникам середнього класу, ніж вищого

та нижчого. Люди, які мотивуються успіхом, краще справляються із завданнями, краще про них пам'ятають, схильні брати нові завдання. За класичним розумінням мотивації досягнення Д. Аткинсоном, індивід ставить собі середньо складні цілі і так досягає успіху.

Р. Стернберг, фахівець у галузі когнітивної психології, основною серед причин, що заважають людям із високим рівнем інтелекту досягати високих результатів і успіху, вказує на брак мотивації. Він зазначає, що мотивація в практичній діяльності відіграє не меншу роль у досягненні успіху, ніж розумові здібності [4, с. 20].

За методикою А. Реана та В. Якуніна, що спрямована на вивчення мотивів навчальної діяльності, нами визначена частота вибору пріоритетних навчальних мотивів у дівчат і юнаків за допомогою критерію (ϕ) кутового перетворення Фішера (табл. 1). У таблиці виділені тільки статистично значущі розбіжності.

Порівняльний аналіз, як видно з даних, наведених у таблиці 1, свідчить про те, що мотив «Стати висококваліфікованим фахівцем» обирають частіше юнаки, ніж дівчата (88% та 20,9%, за $p_{1,2} \leq 0,05$). Тобто юнаків більше спонукає до навчання мета стати висококваліфікованим фахівцем, ніж дівчат.

Мотив «Домогтися схвалення батьків і оточення» обирають частіше дівчата, ніж юнаки (17,2% та 4,0%, за $p_{1,2} \leq 0,05$). Тобто дівчат більше спонукає до навчання схвалення батьків і оточення, ніж юнаків.

Мотив «Уникнути осуду та покарання за погане навчання» обирають частіше юнаки, ніж дівчата (16,0% та 3,4%, за $p_{1,2} \leq 0,05$). Тобто юнаків більше надихає на навчання уникнення осуду та покарання за погане навчання, ніж дівчат.

Що стосується таких мотивів, як: отримати диплом, успішно продовжити навчання у вищому навчальному закладі, успішно вчитися, складати іспити на «добре» і «відмінно», постійно отримувати стипендію, здобути глибокі та міцні знання, бути постійно готовим до чергових занять, не запускати вивчення предметів навчального циклу, не відставати від однокурсників, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності, виконувати педагогіч-

Таблиця 1
Частота вибору пріоритетних мотивів навчання в юнаків і дівчат (%)

Навчальні мотиви	Юнаки 1	Дівчата 2	ϕ
Стати висококваліфікованим фахівцем	88,0	69,0	1,7*
Домогтися схвалення батьків і оточення	4,0	17,2	1,7*
Уникнути осуду і покарання за погане навчання	16,0	3,4	1,6*

Примітка: * $p \leq 0,05$.

ні вимоги, досягти поваги викладачів, бути прикладом для однокурсників, отримати інтелектуальне задоволення, то вірогідних відмінностей між юнаками та дівчатами виявлено не було.

Загалом в юнаків виділилися такі 5 пріоритетних мотивів: стати висококваліфікованим фахівцем (88%); забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності (84%); отримати диплом (60%); постійно отримувати стипендію (52%); здобути глибокі та міцні знання (52%). У дівчат виділилися такі 5 пріоритетних мотивів: стати висококваліфікованим фахівцем (69%); отримати диплом (69%); забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності (66%); здобути глибокі і міцні знання (52%); отримати інтелектуальне задоволення (41%).

Якщо виокремити пріоритетні мотиви навчальної діяльності в юнаків і дівчат, то отримуємо схожі та відмінні мотиви. Юнаків і дівчат передусім спонукає до навчання мета стати висококваліфікованим фахівцем, отримання диплому, забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності та здобуття знань. Дівчата також вибирають такий мотив, як отримання інтелектуального задоволення, а хлопці – постійно отримувати стипендію.

За методиками Т. Елерса нами були досліджені в юнаків і дівчат мотивація до успіху та мотивація до уникнення невдач за допомогою t-критерію Стьюдента, результати наведені в таблиці 2.

За показником «Мотивація досягнення успіху» виявлені достовірні відмінності. У дівчат достовірно більше виражений показник мотивації до успіху, ніж у юнаків ($13,9 \pm 2,6$ та $12,2 \pm 2,8$, за $p_{1,2} \leq 0,05$). Тобто дівчата більш мотивовані на успіх, ніж юнаки. Що стосується показника «Мотивація до уникнення невдач», то вірогідних відмінностей між юнаками та дівчатами виявлено не було.

Результати діагностики мотивації досягнення зображені на рис. 2.

Згідно з рис. 2, можемо зазначити, що в юнаків і дівчат превалює мотивація до уникнення невдач (високий рівень) над мотивацією до успіху (середній рівень), що може бути предметом наступного дослідження,

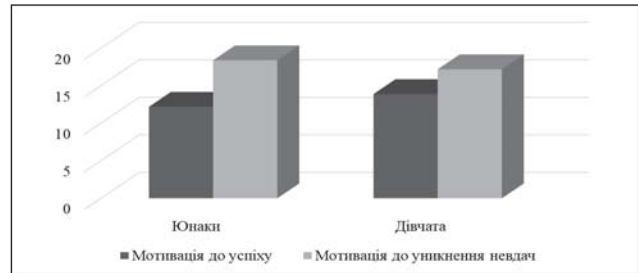


Рис. 2. Результати діагностики юнаків та дівчат на мотивацію до успіху та мотивацію до уникнення невдач (Т. Елерс)

та необхідно включити розвиток мотивації до успіху в програму тренінгу формування мотивації до навчання в студентів у зв'язку з отриманими даними.

Так, у нашому попередньому дослідженні було виявлено, що в студентів, спрямованих на уникнення невдач, їхня сором'язливість і страх перед майбутнім достовірно більше впливають на навчальний стрес, ніж у студентів, які спрямовані в діяльності на успіх. Студенти, орієнтовані на успіх, більше захищені в процесі навчальної діяльності під час впливу навчального стресу, ніж студенти з помірною мотивацією досягнення та мотивацією уникнення невдач [2, с. 26].

На внутрішню мотивацію досягнення успіху в навчальній діяльності студентів може впливати ступінь потреби в досягненні успіху, адже студенти з більш вираженою потребою в досягненні орієнтовані в навчальній діяльності на досягнення власного результату, мають більше позитивне емоційне піднесення в навчальній діяльності, переживання почуття задоволеності, на базі якого формуються нові, більш сильні мотиви діяльності, ніж у студентів із менш вираженою потребою в досягненні [3, с. 133].

Висновки із проведеного дослідження. Здійснивши емпіричне дослідження, в якому вивчено особливості навчальної мотивації студентів, зазначимо, що превалює показник «Оволодіння професією» над іншими мотиваційними тенденціями. Тобто спонукає досліджуваних до навчання бажання оволодіти обраною професією, а вже на другому місці – «Набуття знань», на останньому місці – «Отримання диплому». Тому цілеспрямоване формування

Таблиця 2

Середні значення показників мотивації до успіху та до уникнення невдач в юнаків і дівчат

Мотивація досягнення (Т. Елерс)	Юнаки 1	Дівчата 2	t
Мотивація до успіху	12,2 ± 2,8	13,9 ± 2,6	- 2,3*
Мотивація до уникнення невдач	18,4 ± 3,9	17,2 ± 3,3	1,2

Примітка: * $p \leq 0,05$.



в студентів професійної мотивації є одним із першочергових завдань вищої школи.

Респонденти обирали лише п'ять із шістнадцяти мотивів, які вони вважають пріоритетними для себе. Так, визначалися провідні навчальні мотиви, безпосередньо за думкою самих студентів. Загалом за вибіркою виділилися такі п'ять мотивів: стати висококваліфікованим фахівцем, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності, отримати диплом, здобути глибокі і міцні знання, постійно отримувати стипендію.

У досліджуваних виявлено середній рівень мотивації досягнення до успіху та високий рівень мотивації уникнення невдач. За всією вибіркою рівень мотивації до уникнення невдач має високі показники, що є проблемним аспектом у будь-якій діяльності.

Вивчивши статево-рольові особливості навчальної мотивації студентів, зазначимо, що юнаків більше спонукає до навчання мета стати висококваліфікованим фахівцем і уникнення осуду та покарання за погане навчання юнаків. Дівчата більше зважають на схвалення батьків і оточення.

Наявні також схожі та відмінні мотиви. Юнаків і дівчат передусім спонукає до навчання мета стати висококваліфікованим фахівцем, отримання диплому, забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності та придбання знань. Дівчата також вибирають такий мотив, як отримання інтелектуального задоволення, а хлопці – постійно отримувати стипендію. Дівчата більш мотивовані на успіх, ніж юнаки.

Отже, можна констатувати необхідність розроблення рекомендацій щодо розвитку мотивації навчальної діяльності студентів. Обґрунтуємо те, що для підвищення рівня навчальної мотивації студентів необхідно долучати їх до участі в соціально-психологічних тренінгах із формування мотивації до навчальної діяльності. Метою такого залучення є формування в студентів різних видів мотивів (пізнавальних, саморозвитку, досягнення), навчання вільно володіти собою, бути впевненими в собі, правильно себе мотивувати та досягати успіху. Даний напрям є перспективою подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ильин Е. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2003. 512 с.
2. Колчигіна А. Роль мотивації досягнення в контексті навчального стресу. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 23–28.
3. Колчигіна А. Ціннісна перевага мотивів успіху студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні. Науковий огляд. 2016. № 10 (31). С. 126–134.
4. Кузнецов М., Колчигіна А. Подолання хвилювання на іспиті: копінг-поведінка студентів під час перевірки знань. Х.: Видавництво «Діса Плюс», 2017. 206 с.
5. Кулагина И., Колюцкий В. Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студ. высш. учебн. заведений. М.: ТЦ Сфера, при участии «Юрайт», 2002. 464 с.
6. Магомед-Эминов М., Васильев И. Мотивация и контроль за действием. М.: МГУ, 1991. 144 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. 860 с.